

Marxistická filozofia prekonáva rôzne jednostranné prístupy k problematike práce. Usiluje sa pochopiť a vysvetliť ju komplexne a odhaliť jej spoločenskú podstatu. Z jej hľadiska je práca skutočnosťou, ktorá robí človeka človekom a v rozhodujúcej miere určuje jeho bytie v každom čase.

Marxistický filozofický pohľad na prácu je odvodený z jednoty prírodného a spoločenského rozmeru skutočnosti. Človek vystupuje v tejto jednote práve svojou prácou ako prostriedok a súčasne jej výsledok.

Človek tým, že cieľavedome pretvára a transformuje prírodný svet, súčasne utvára ľudskú skutočnosť. Tento kvalitatívne nový „svet“ nejestvuje mimo prírodného sveta, ale v ňom, ako jeho špecifické pokračovanie. Nemožno ho vysvetliť bez prírody, ale ani iba z prírody.

V začiatočnej fáze ľudského vzťahu človeka k prírode a k ľuďom človek ešte nevystupuje voči svojmu objektu ako úplne sformovaný subjekt. Prvý ľudský vzťah človeka a sveta sa naplnil tým, že sa subjekt sebaurčil v predmetnom konaní ako ontologický subjekt. Teda len ako nesamostatné vyrábajúce individuum, patriace väčšiemu celku.¹ A v rámci tohto väčšieho celku, spoločnosti individuum aj koná. Z toho vyplýva, že výroba má od svojho začiatku spoločenský rozmer. So spoločnosťou práce dialekticky súvisí jej inštrumentálny charakter, lebo ako tvrdí Marx, „žiadna výroba nie je možná bez výrobného nástroja, i keby týmto výrobným nástrojom bola len ruka”.²

Ďalšou charakteristickou črtou činnosti, ktorou si subjekt osvojuje svet a seba pre seba, je, že je cieľavedomá a univerzálna. Zámernou, čoraz všestrannejšou inštrumentálnou činnosťou prekročil človek prah čisto prírodného prostredia a menil ho nie na nadprírodné, ale sprostredkované „umelé prostredie“, ktorému subjekt dáva čoraz obsažnejšie ľudsko-subjektívne rozmerý. Pôvodný animálno-individuálny vzťah k svetu alebo skutočnosti človek mení svojou prácou na špecifický ľudský vzťah, ktorý je už spoločenským vzťahom. Týmto vzťahom sa vytvorila aj ľudská jednota človeka s prírodou, ktorá je v dejinách ľudskej spoločnosti na jednej strane narušovaná, ale na druhej strane obnovovaná vždy na vyššej úrovni.

Konštituovanie človeka na subjekt, ktorý má špecifický ľudský vzťah k prírode, uskutočňuje sa v procese cieľavedomého predmetného konania. Ľudským predmetným konaním sa utvára špecifický objekt ľudskej existencie, ktorým je predmetná ľudská skutočnosť, a prostredníctvom vytvorenia ľudskej skutočnosti sa konštituuje na stále vyššej úrovni človek ako subjekt. V práci, ako napísal Marx, „sa produkuje nielen predmet pre subjekt, ale i subjekt pre predmet”.³

¹ Pozri MARX, K.: Grundrisse, Praha 1971, s. 38.

² Tamže, s. 39.

³ Tamže, s. 46.

Svet, ktorý človeka bezprostredne obklopuje, v ktorom a prostredníctvom ktorého človek realizuje svoj život, ľudský svet je svetom práce. Práca je kľúčom aj na poznávanie a ovládanie sveta. V tomto zmysle výstižne poznamenal aj Engels, že „práve *premena prírody človekom*, nie príroda sama ako taká, je najpodstatnejšou a najbližšou základňou ľudského myslenia“.⁴ Práca ako základná forma menenia sveta človekom je preto jednou z východiskových kategórií marxisticko-leninskej filozofie, pomocou ktorej definujeme človeka a ľudský svet.

Človek sa rodí do ľudského sveta, žije v spoločenskej skutočnosti, adekvátne k nej myslí a koná. V začlenenosti do nej utvára jednak sám seba, svoje individuálne bytie, jednak sa zúčastňuje na utváraní samej spoločnosti. „Latku“ pokroku a celkovej úrovne spoločenskej skutočnosti neurčuje kvantita predmetov vyrobených v spoločnosti, ale predovšetkým dokonalé spoločenské vzťahy. Spoločenské vzťahy sa týkajú spoločnosti ako celku, prirodzene, vrátane intersubjektívnych vzťahov medzi jednotlivcami. Podľa Marxa spoločenské vzťahy sú predmetno-činnými vzťahmi, t. j. vzťahmi, ktoré majú základ v praktickej činnosti. Sú to vzťahy, v ktorých ľudia produkujú podmienky svojej vlastnej existencie. A to je možné len na základe kooperácie, vzájomnej pomoci a výmeny vyprodukovaných hodnôt. V rámci takejto špecifickosti spoločenských vzťahov sa utvára životná sféra každého človeka. Človek sa stal spoločenskou bytosťou odvtedy, ako začal uspokojovať svoje potreby za pomoci, alebo v spolupráci s inými ľuďmi.

Spoločenskú ľudskú prácu sa neurčuje kolektívnosťou vo výrobnom procese, ale predovšetkým sociálnym kontaktom medzi ľuďmi. Teda skutočnosťou, v rámci ktorej si človek utvára rodovú podstatu, ľudskosť, prostredníctvom predmetno-činného osvojovania si sveta. Deje sa to aj osvojovaním výsledkov činnosti iných ľudí. Tým, že sa človek naučí používať predmet, zároveň si vytvára zručnosť ďalej ho vyrábať a v konečnom dôsledku formuje svoje ľudské kvality.

Spoločenská práca, ako poukazuje Engels v *Dialektike prírody*, „sa začína zhotovovaním nástrojov“.⁵ Inštrumentálnosť práce je teda významnou črtou ľudskej práce. Výrobou výrobných predmetov človek prekročil rovinu prírodného sveta a ich používaním a ustavičným zdokonaľovaním sa zdokonaľoval ľudský rod. Preto Marx zdôrazňuje, že pre vývin spoločnosti je dôležitejšie to, ako sa vyrába, ako to, čo sa vyrába.⁶ Podstata spoločenských vzťahov ako predmetno-činných vzťahov je vlastne podstatou ľudskej činnosti. Človek sa prejavuje ako človek v aktívnej činnosti.

Ľudská činnosť je predovšetkým cieľavedomá, teda zámerná pracovná činnosť. V čom je špecifickosť práce ako cieľavedomej zámernej ľudskej činnosti? Prečo napr. animálna činnosť alebo konanie nie je prácou?

Animálna činnosť je inštinktívne zmocňovanie sa predmetu činnosti. Sféra

⁴ ENGELS, F.: *Dialektika prírody*, Bratislava 1963, s. 184.

⁵ Tamže, s. 139.

⁶ MARX, K.: *Kapitál I*, Bratislava 1959, s. 20.

animálnej činnosti je vnemové pole živočícha, daná situácia. Výsledkom animálnej činnosti je uspokojenie bezprostredných biologických potrieb. V zhode s tým sa aj predmet mení iba v tomto rozmere. Špecifickosťou tejto činnosti je, že nevyžaduje náročné poznávacie zariadenie.

Prechod od animálnej činnosti k ľudskej cieľavedomej práci bol dlhodobý, komplikovaný proces, ktorý sa uskutočnil vtedy, keď človek vyčlenením zo živočíšnej ríše nadobudol špecifický ľudský charakter. „Jeho činnosť musela prekonať dlhú etapu už po zbavení sa živočíšnej formy, v ktorej sa spájali už nové a staré črty činnosti.“⁷

Za významnú formu práce sa považuje taká práca, ktorá zmenila nielen spoločenskú povahu človeka, ale „ktorá na najranejšom stupni zmenila ešte aj jeho fyzickú povahu... Inštinktívna práca je východiskovým bodom formujúceho sa človeka a jeho poznania. No uvedomelá práca je konečný historický výsledok hotového človeka“.⁸

Ľudská činnosť sa principiálne odlišuje od animálnej činnosti predovšetkým tým, že nie je určovaná inštinktívne, ale spoločensky.

Ľudskú cieľavedomú činnosť predchádza jej zámer a plán, načrtnutý v hlave človeka. Marx o tom hovorí, že existuje „v robotníckovej predstave, t. j. ideálne.“⁹ Človek svojou činnosťou cieľavedome, podľa zákonitostí miery a krásna pretvára objekt svojej činnosti na výtvor, ktorý mu má slúžiť.

Ľudská práca je zložitý proces, náročný na teoretické a praktické zvládnutie. Vyžaduje jednak zodpovedajúce riadenie procesu činnosti, jednak požadované pracovné prostriedky a adekvátny stupeň poznávacieho procesu. A čo je najhlavnejšie, sám subjekt sa stáva hlavnou príčinou a účelom v procese činnosti. Okrem iného to znamená, že pracovné prostriedky sú neoddeliteľné od subjektu. Je v nich skonkretizovaná ľudská sila a um. Je v nich človek. A spätne, pomocou nich človek získava a rozširuje svoju moc¹⁰ nad prírodou a súčasne si utvára novú, kvalitatívne odlišnú „prírodu“ — ľudskú spoločnosť.

Cieľ ľudskej činnosti je motivovaný individuálnymi i spoločenskými potrebami. Ľudské potreby vznikajú v istom spoločenskom prostredí a sú mu adekvátne. Určuje ich celková kultúrna úroveň tohto prostredia. Spoločenské prostredie nielen určuje charakter potrieb, ale aj reguluje mieru ich uspokojovania, a zároveň núti vykonávať takú činnosť, ktorá je v zhode s potrebami spoločnosti. Ako, do akej miery spoločnosť túto možnosť využíva, závisí od viacerých spoločenských aspektov.

Cieľavedomá ľudská činnosť je predovšetkým realizáciou zámerov dosiahnuť uspokojenie nielen biologických, ale aj spoločenských potrieb človeka: získanie spoločenského postavenia, uznania, prípadne moc rozhodovať a podobne. Cieľ je vlastne ľudská potreba vyjadrená v ideálnej forme. Konkretizuje sa až v prak-

⁷ PROTASEŇA, P. F.: Fridrich Engels o úlohe práce pri vzniku vedomia a súčasná veda. Zborník vedeckých prác ÚML SVŠT, Bratislava 1971, s. 413.

⁸ Tamže, s. 414.

⁹ Pozri MARX, K.: Kapitál I, Bratislava 1955, s. 201.

¹⁰ Ide o to, aby táto moc slúžila človeku a neslúžila na zvýšenie moci jednej triedy nad druhou, jedným ľuďmi nad inými ľuďmi.

tickom vzťahu človeka k prírode, a to prostredníctvom pracovnej činnosti. Práca je teda realizáciou cieľa.

Pred vznikom marxizmu nejstvovala všeobecná teória práce. Počnúc gréckou a rímskou antikou a končiac kresťanským stredovekom, s pojmom práce sa spájala predstava ťažkého životného údelu, bremena masy ľudí. Až marxizmus znamenal záblesk v osvetľovaní pravého obsahu pojmu práce. Podľa národohospodárov, ktorí sa najčastejšie zamýšľali nad efektom procesu práce, bola práca činnosťou fyzických a duševných síl človeka, zameriavaná na zabezpečenie potrieb človeka. Ešte aj Smith chápal prácu ako nevyhnutnú obeť človeka v záujme zabezpečenia existenčných potrieb.¹¹

Z filozofického hľadiska sa tento problém riešil v zornom poli vzťahu človeka k prírode, ktorý je od začiatku filozofického myslenia základným a východiskovým problémom filozofie. Kladením otázky, čo určuje človeka ako rodovú bytosť, a odpoveďou na ňu sa teoreticky riešil a rieši nielen problém povahy človeka, ale aj jeho bytostné určenie: schopnosť zachovať a rozvíjať sa prostredníctvom cieľavedomej pracovnej činnosti. Teoretický základ takéhoto ponímania práce dal Marx, keď sformuloval teóriu dejinného vývinu. Dovtedajšia idealistická filozofia, ani mechanistický materializmus v dôsledku spoločenskej a poznávacej obmedzenosti nedokázali postihnúť a teoreticky zovšeobecniť vývin subjektu a objektu aktívnym pôsobením subjektu. Ba ani nepotrebovali zdôvodniť činný vzťah subjektu k objektu. Prínosom k postihnutiu aktívneho vzťahu človeka k prírode bola filozofia činu nemeckých klasických filozofov.

Aby sa ľudská práca pochopila a teoreticky zovšeobecnila ako spoločenský jav, nestačilo iba filozoficky myslieť. Nevyhnutný bol istý vývinový stupeň výrobných síl a výrobných pomerov, určitý stupeň diferencovanosti delby práce. Práca musela historicky „dozrieť“ na to, aby mohla byť definovaná. Podmienky pre pochopenie práce v pravom zmysle slova poskytla až kapitalistická spoločenská skutočnosť.

Marxova materialistická teória spoločenského vývinu prvá vedecky vysvetlila rozhodujúcu úlohu ľudskej práce v živote človeka a spoločnosti. Zdôvodnila hlavnú funkciu ľudskej práce pri zabezpečovaní materiálnych potrieb a duchovných hodnôt človeka.

V každom historickom období si spoločnosť vytvára obraz práce, zodpovedajúci spoločenskej skutočnosti, ktorý obsahuje jednak moment odrazu pomerov, jednak moment projektu budúcnosti. Súčasnému chápaniu práce najlepšie zodpovedá pojem povaha práce, ktorým možno tento jav vymedziť pomocou určitých znakov ako základnú spoločenskú činnosť alebo proces látkovej premeny medzi človekom a prírodou v istých technických, ekonomických a nadstavbových pomeroch.

¹¹ Pozri MARX, K.: Kapitál I, Bratislava 1959, s. 67.

Nemienime skúmať problematiku vzniku vedeckotechnickej revolúcie v našej spoločnosti a viesť diskusiu o tom, čo ju prvotne alebo druhotne podmienilo. Vychádzame z faktu, že v šesťdesiatych rokoch sa položili a teoreticky odôvodnili základy vedeckotechnickej revolúcie aj u nás. To znamená, že „našu“ vedeckotechnickú revolúciu a zmeny vyvolané jej projektom treba posudzovať podľa z týchto faktov: socializmus uskutočnil základnú zmenu vo vlastníckych vzťahoch k výrobným prostriedkom a vo vzťahoch rozdeľovania výsledkov materiálnej výroby. Bola to revolúcia ktorá položila základy slobodnému, tvorivému spoločenskému životu. Lenže charakter spoločenskej práce (aj za podmienok zospoločenštenia výrobných prostriedkov) v začiatkoch socializmu je poznačený zdedenou existujúcou materiálno-technickou základňou výroby a inými kapitalistickými „známenkami“.¹² Postupným budovaním materiálno-technickej základne komunizmu a celkového rozvoja socializmu sa však mení aj technologická stránka a práca preberá nové funkcie. Prekonáva sa tak etapa spoločenskej práce, ktorá bola historicky podmienená stavom rozvoja zdedených kapitalistických spôsobov výroby.

Kvalitatívne nový stupeň v charaktere spoločenskej práce v období dovŕšenia výstavby socializmu určuje najmä vzrastajúci tvorivý rozmer práce nielen vo výrobe, ale v celom spoločenskom dianí. A nastupujúca vedeckotechnická revolúcia v podmienkach socializmu je proces, ktorý umožňuje zavŕšiť spoločenské a materiálno-výrobné zmeny na vyššej úrovni.

V socializme teda nejde len o zmenu okolností práce, o inú štruktúru delby práce, ale o zmenu samej podstaty práce v zmysle oslobodenia práce. To sa socializmu zatiaľ nepodarilo úplne uskutočniť. Dôsledné uskutočňovanie všestranného rozvoja človeka za socializmu si vyžiada prestavbu technologických podmienok práce v najširšom meradle a prirodzene, zmenu socialistických spoločenských vzťahov. V súčasnosti ešte nemožno jednoznačne hovoriť, že spoločenská práca u nás už nadobudla intelektuálny a tvorivý rozmer, lebo automatizácia vo svojich začiatkoch (obsluha počítačov a podobných zariadení) vyžaduje taktiež úzko špecializovanú, pritom opakujúcu sa, a teda pomerne málo kvalifikovanú prácu.

Ohromné prevraty vo vede a v technických odboroch, ktoré znamenajú revolúciu v týchto sférach ľudskej činnosti, neuskutočňujú sa samy od seba. Sú výsledkom umu človeka, ktorého činnosť je ustavične determinovaná predovšetkým spoločenskými objednávkami. A tak vedeckotechnická revolúcia súvisí nielen s premenami v štruktúre výrobných síl, ale aj s ostatnými premenami života spoločnosti i jednotlivca. Vedeckotechnická revolúcia je charakteristická pre istú vývinovú fázu v procese spoločenského vývinu. Už v začiatočnom štádiu vyvolala nové myšlienky, dala podnet pre nové výrobky, nové technologické postupy, objavy vo vedách a nové vzťahy medzi ľuďmi. Na druhej

¹² V tejto súvislosti nemožno zabúdať ani na nedokonalosť socialistických výrobných a spoločenských vzťahov v začiatočnej fáze vývinu socializmu.

strane všetky tieto okolnosti vlastne vedeckotechnickú revolúciu podmieňujú. Vedeckotechnická revolúcia však nie je schopná zmeniť napr. kapitalistické vlastnícke vzťahy na socialistické spoločenské vzťahy. Úplný rozvoj vedeckotechnickej revolúcie musí byť sprevádzaný sociálnou socialistickou revolúciou.

Povaha práce sa v rozvoji vedeckotechnickej revolúcie štrukturálne mení: tým, že veda prostredníctvom techniky preniká do všetkých sfér spoločenskej činnosti, začína sa veľa meniť na postavení človeka v pracovnom procese aj v obsahu práce a napokon sa mení aj vzťah k práci.

Nový obsah práce vyvolal aj novú deľbu práce, ktorá zasahuje všetky druhy ľudskej činnosti, bez ohľadu na to, či je to duševná alebo fyzická, výrobná alebo nevýrobná sféra, a vyjadruje celkový stav spoločenskej práce.

Deľba práce je spoločenský proces, ktorý sa revolucionizuje predovšetkým v dôsledku nových výrobných vzťahov v spoločnosti. Deľbou práce sa vlastne konkretizuje vzťah medzi charakterom práce a technizáciou v určitej etape vývinu spoločnosti, ako aj vzťah medzi triedami a ľuďmi. Z toho vyplýva, že tento proces sa nikdy neskončí, ale bude vyvolávať stále novšie druhy ľudskej činnosti. V zmysle úplného rozvinutia ľudskej činnosti, najintenzívnejším spredmetňovaním ľudských síl Marx chápal svoju požiadavku „na zrušenie“ práce a jej naplnenie novým obsahom.

Socialistický systém spoločenskej deľby práce si vynútila skutočnosť, že sa veda v podmienkach vedeckotechnickej revolúcie postupne stáva hlavnou výrobnou silou, a to tak, že sa stelesňuje v technike a v technologických procesoch. Vedecké poznatky si osvojujú stále vo väčšej miere široké masy pracujúcich v materiálnej výrobe, a tým si rozširujú tvorivé pracovné schopnosti. Najpodstatnejší moment vedy ako výrobnej sily je, že pracovná činnosť vedeckých a odborných pracovníkov je čoraz významnejším rozhodujúcim činiteľom vo výrobnom procese, ktorý stále podstatnejšie rozhoduje o pokroku, o smeroch a výsledkoch výroby, ako aj o charaktere a deľbe práce.

Nový obsah práce¹³ súvisí s utváraním novej materiálno-technickej základne spoločnosti na princípoch automatizácie, kybernetizácie, chemizácie a komplexnej socialistickej racionalizácie. Doterajšia, prevažne jednoduchá, čiastková práca vo výrobe sa postupne likviduje a nahrádza sa automatizovanými úkonmi stroja alebo zariadení. Takto sa realizuje Marxovo rušenie práce (ťažkej, špinavej, monotónnej). Z čiastkového robotníka sa v socialistických podmienkach vedeckotechnickej revolúcie stáva všestranný pracovník tým, že čoraz častejšie prechádza z bezprostredného cyklu výroby do prípravnej a kontrolnej fázy výroby.

Práca v spojení s vedeckotechnickou revolúciou v podmienkach socialistických výrobných vzťahov nadobúda tvorivý obsah a mení sa na slobodnú prácu. Zánik istých povolání alebo úzko zameraných pracovných funkcií a vznik

¹³ Nový ľudský obsah nemôže práca získať pod vplyvom vedeckotechnickej revolúcie ako takej, ale len pod tlakom vedeckotechnickej revolúcie v podmienkach socialistických výrobných vzťahov, ktorých vznik a existencia je podmienená socialistickou revolúciou.

nových povolání, ako je napr. operátor, programátor, ktoré v sebe zahrnujú rôzne úkony viacerých „klasických“ povolání, postupne sa uskutočňujú vplyvom nových technológií. Klasická technológia stavala na princípe mechanizácie. Aby moderná technológia mohla uplatniť možnosti regulácie, automatizácie a použitia počítača, musí mechanický charakter nahradiť novými princípmi. Mechanické procesy možno nahradiť elektrickými, chemickými a inými procesmi kontinuálneho charakteru.

Ako bude „vyzeráť“ práca v takomto prostredí? Prirodzene, pracovník v tomto technologickom procese musí ovládať čiastkové úkony, ale práve tak musí mať aj primerané predstavy o fyzikálnej a chemickej povahe dejov. Má mať schopnosť predvídať postup a vývin procesov s nepravidelnosťami a vopred urobiť vhodné opatrenia. Súčasne je nevyhnutné, aby ovládal nielen technickú stránku technológie, ale aj reguláciu a riadenie. Na jednej strane je potrebná náročná teoretická pripravenosť, na druhej strane schopnosť priamo zasahovať do fungujúcich obvodov.

Nové technológie si vyžadujú nové robotnícke profesie robotníkov-špecialistov. Zmeniť, „preškoliť“ doterajšieho robotníka na robotníka-odborníka je prvoradou úlohou v tomto procese. Nové výrobné postupy si stále naliehavejšie vynucujú tvorivých technikov a inžinierov, konštruktérov nových, efektívnejších strojových systémov. A tieto efektívne strojové systémy treba tvorivo ovládať. Keďže ľudské požiadavky vždy prevyšujú techniku, predpokladá sa, že proces vzdelávania a hromadenia informácií bude prebiehať dynamicky v súlade s ľudskými potrebami, túžbami a intenciami.

Tým, že sa fyzická práca zbaví ťažkých a monotónnych úkonov, vyrovnajú sa hlboké rozdiely medzi fyzickou a duševnou prácou, a samozrejme, zmení sa aj predpojatosť voči nej. Treba však vedieť, že fyzická práca ako ručná práca bude ešte dlho plniť významnú úlohu v socialistickom procese výroby a bude v ňom nevyhnutná. Obidve stránky práce postupne nadobudnú tvorivejší charakter s bohatším, hlbším, emocionálnym a estetickým obsahom.

V takýchto podmienkach sa ľudská práca postupne stane životnou potrebou, čo v podmienkach kapitalistických výrobných vzťahov nie je možné. Prostredníctvom takej práce, ktorá sa bude pociťovať ako potreba, človek si uvedomí potrebu kultivovať svoje sily aj vo voľnom čase, uplatniť mnohotvárnú ľudskú osobnosť, uvedomí si svoju spoluúčasť na tvorbe medziľudských vzťahov.

Veľmi zjednodušene možno povedať, že vedeckotechnická revolúcia pôsobí na vytváranie lepších životných podmienok človeka. A to nielen vytváraním dostatku hmotných potrieb, ale aj tým, že vytvorí podmienky, v ktorých človek bude môcť uplatniť svoje ľudské kvality a uspokojiť svoje záujmy. Jedinou možnosťou, ako uskutočniť humánny cieľ vedeckotechnickej revolúcie, javí sa ľudská tvorivá aktivita v rámci socialistických výrobných a spoločenských vzťahov, skontretizovaná v určitých konkrétnych formách práce.

Tvorivá aktivita v najširšom zmysle slova je podstatná vlastnosť človeka, „v dôsledku ktorej sa sám vyvíja a uvedomuje, obohacuje sa poznatkami, skúsenosťami, vytvára materiálne a duchovné bohatstvo, odstraňuje zastarané vo

všetkých oblastech společenského života a dosahuje společenský pokrok¹⁴.

Schopnost vytvářet nové věci a podmínky předpokládá zavrhnout a překonávat staré věci a podmínky. Společenská skutečnost v každém období motivuje překonávání „přežitého“ předovšetkým tím, že nastoluje potřebu tvorby nových věcí a podmínek. Tu sa už všeobecne chápaná tvorba ako schopnosť ľudského rodu zužuje a konkretizuje podľa dobových spoločenských objednávok na užšiu oblasť ľudskej činnosti, napr. technickú, vedeckú, umeleckú tvorbu a podobne. V takomto zmysle nie každý pracovník je bezprostredným tvorcom nejakej hodnoty, ktorou sa dosahuje spoločenský pokrok. Mnohí svojou prácou zabezpečujú iba reprodukciu daných podmienok existencie spoločnosti. Tým, prirodzene, produkujú aj podmienky pre ozajstnú tvorivú činnosť. Túto činnosť však rozvíjajú predovšetkým racionalizátori, zostavovatelia tvorivých plánov, vedci, konštruktéri, umelci, teda tí, ktorí cielavedome zdokonaľujú či už pracovný systém, alebo inú sféru činnosti. Tí, ktorí do života spoločnosti prinášajú niečo nové, čo umožňuje prekročiť rámec jednoduchej reprodukcie, znásobovať hodnoty a obohacovať život spoločnosti.

Pri analýze tvorivého procesu treba vychádzať predovšetkým zo spoločenských objednávok, zo subjektu-tvorcu, bez ktorého by nemalo zmysel hovoriť o tvorbe, zo starej materiálno-technickej bázy a z najnovších informácií.

Tvorivá činnosť človeka má rôzne variácie. Nám ide o pochopenie tvorivej práce zo systémového hľadiska. Zaujímá nás, čo urýchľuje a prehĺbuje tvorivosť vo všetkých sférach ľudskej práce. Kedy sa tvorivá práca stane spoločenským javom? Predpokladá sa, že práca nadobudne tvorivý charakter vtedy, keď sa nebude vytvárať nové len v oblasti vedy, techniky, v riadení, ale keď všetky oblasti ľudskej činnosti budú preniknuté vlastnosťou tvorivú, keď všetky druhy tvorivosti vytvoria jednotný systém.

ОБЩЕСТВЕННО-ЧЕЛОВЕЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ ТРУДА

Ирена Мишигова

Марксистская философия выводит понимание человеческого труда из единства природного и общественного измерений действительности. Человек своим целенаправленным трудом выступает в качестве диалектического посредника между человеком и природой. В результате этого создается и постоянно совершенствуется общественная «природа» со всеми соответствующими ей отношениями, человек формируется в субъект, создающий самого себя и свою историю.

В общественной природе человека находится источник развития его сущностных сил, способностей, прежде всего труда. И, наоборот, с производства средств труда начинается социальность человека.

¹⁴ Pozri STUL, J. E.: Tvorčeskij trud v socialističeskoj promyšlennosti, Čelabinsk 1970.

Общественные условия были и всегда будут решающими в процессе труда, поскольку в любой период общественного развития они определяют характер и содержание труда.

При социализме, в особенности в связи с научно-технической революцией, наступают значительные изменения в области труда. Хотя труд и впредь сохраняет функцию источника средств существования, естественно, и функцию творца человека и истории, он изменяется в том смысле, что наполняется творческим содержанием и все больше становится жизненной потребностью людей.

THE SOCIAL — HUMAN DIMENSION OF LABOUR

Irena Mišigová

Marxist philosophy derives the conception of human labour from the unity of the natural and social dimension of reality. The man, by his labour, tenacious of purpose, mediates dialectically between man and nature. The result of this settlement is the forming and constant improving of the social "nature" with all its corresponding relations and the forming of man into a subject that creates himself and his history.

In the socialness of man there is the source of development of his intrinsic forces, abilities, first of all of his labour. And vice versa, man's socialness is dated by the production of the means of labour.

Social conditions have been and will always be decisive in the process of labour, because they determine the character and contents of labour in every period of social development.

In socialism, namely in connection with the starting scientific-technological revolution there begins a significant change in the sphere of labour. Even if labour has further preserved its living-creating, naturally also man-creating and history-creating functions, it has been changing so that it has been being filled by creative contents and all the more it has become the life necessity of men.